

ERDÉLYI MUZEUM

AZ ERD. MUZEUM EGYLET IGAZG. VÁLASZTMÁNYA MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

FINÁLY HENRIK,

M. K. EGYET. TANÁR, A MUZ. EGYL. TITKÁRA, A M. TUD. AKAD. L. T.

Megjelen havonként.

Április I.

Ára évenként 1 frt 15 kr.

Tartalom: Adalékok Erdély geológiájához, dr. Koch Antal egyet. tanártól.
— Közlemények a kolozsvári m. kir. tud. egyetem vegytani intézetéből,
közli dr. Fleischer A. — Az erd. muzeum-egylet közgyűlése 1876 márcz.
6-kán: a) — b).

Adalékok Erdély geológiájához

Dr. Koch Antal egyetemi tanártól.

Mivel az erd. muzeumegylet ásvány-földtani gyűjteményeinek rendezése közben, valamint a nyár folytában tenni szokott kisebb kirándulások alatt igen gyakran akadnak érdekes kisebb észleletek vagy adatok, melyek egymagukban nem képezhetnék tárgyát egy önálló dolgozatnak vagy értekezésnek, de Erdélynek geológiájára nézve mégis igen használhatók és fontosak; elhatároztam magamban, az ilyen adatoknak a fen kitett czímű s folyó számok alatt azonnali közlését, s reménylem, hogy idővel ily uton is szép anyag gyűl majd össze, mely Erdélynek egy később megirandó geológiájához felhasználható lesz.

I. A Csicsó-Hagymási patak kövületei.

Ezekről rövid közlemény található a „Jahrb. d. k. k. geol. Reichsanst.“ XII, k. II. füz. 1862. évfoly. 194. lapján, melyet Dr. Pávai Elek, mint a lelhely fölfedezője, küldött be lov. Hauer Ferencz igazgatónak, s mely közlemény egy évvel később Hauer u. Stache „Geologie Siebenbürgens“ művében (384 l.) majdnem változtatás nélkül átvétetett. Ezen közlemény szerint a kövületlelhely B.-Szolnokmegye Alsó-Hagymás helységén alul fekszik, hel a hasonló nevű patak egy másodikkal egyesül. A két patakág közt egy a Szamos felszíne felett körülbelül 150' magas domb emelkedik, melynek meredek lejtőjén a rétegek szabadon kiállanak és alulról fölfelé a következő sorrendet követik:

1. Zöld fővénydús *trachyttufa*, melyet Pávai zöld kárpáti homokkőnek nevez.

2. E felett 1—2 ölnyi igen mállott kőzet egymással váltakozó szilárd homokkő- és meszes márga-rétegekből áll, s a kövületek főleg az utóbbiban vannak. A nagy mennyiségű csigákon, kagy-

lókön, halfogakon és nullipora-gumókon kívül, mely utóbbiak anynyira el vannak terjedve, hogy egy köbláb téren 5 példány is található, még fenyőtoboz-kövületek és korallok is előfordulnak. A halfogak Pávai szerint 2—6''-nyiak, de ezeket elvesztette és különben is hiányos gyűjteményt küldhetett Hauerhez meghatározás végett, minek eredménye lett:

Nullipora ramosissima Ung.

Cellepora coronopus Lam.

Eschara cervicornis Lam.

Lepralia sp.

Terebratula grandis Dlum.

Ostrea Cochlear Poli.

Pecten sp., *Venus* sp.

Echinid-táblácskák.

3. Erre 1—2' vastag szilárd palás homokköpad, tovább

4. Conglomerat, és

5 Televényföld következik.

Hauer F. a kövületes rétegeket a neogen képlet tengeri rakodmányának mondja.

Ezek voltak eddigelé ismereteink ezen érdekes lellyéről. A muzeumegylet földtani gyűjteményében ugyanezen lellyéről Dr. Pávai Elektől és Torma Károlytól származó elég gazdag kövületanyagot találván elé, azt a mult félévben rendezés és meghatározás végett a tanárképezdei gyakorlatokon Szabó Lázár tanárjelölt úrnak adtam át, kinek nagy szorgalommal és buzgalommal végzett dolgozatából, miután azt kritikailag átnéztem és a téves meghatározásokat kijavítam, közlöm a kövületeknek teljes sorozatát.

Az anyag, melyben a kövületek vannak, kétféle: a) Kékeszürke töké-kevésbé porhanyó csillámos homokos tályog, mint túralakodó kőzet; és b) sárgászürke szilárd nulliporamészke, mely alárendelten, valószínűleg fészkek gyanánt, fordul elő a tályogban.

A kövületek jegyzéke.

Czapaféle halfogak gyűjteményünkben hiányzanak.

Héjanczok (crustacea).

Közlebb meg nem határozható rák-fajuk ollói (a)

Hatlábu puhányok (Gasteropoda) v. csigák:

Cerithium cfr. *Zeusneri* Pusch. (a) tör. péld.

scabrum Oliv. (a) gyakori

Buccinum sp. (a) mézspáttá vált kőbelei.

Trochus sp. (a) egy ép és több töred. péld.

Rissoa Partschii Hörn (a) 1 péld.

Rissoina cfr. *nerina* d'Orb. (a) 1 jó és 1 tör. péld.

Natica sp. (a) 1 közlebb meg nem határozható kőbél.

Capulus sulcatus Bors. (a) 2 jó péld.

Fissurella graeca L. (a) 5 jó péld.

Kagylós puhányok (conchifera).

- Corbula gibba* Olivi (a) 4 jó drb.
 „ *carinata* Duj (a) 1 jó drb.
Venus cfr. *multilamella* Lam. (a) 1 apró jó péld. és számos lenyomat.
 „ cfr. *fasciculata* Rss. (a) 4 jó péld.
 „ *islandicoides* Lam. (a) sok kőből és lenyomat.
 „ *marginata* Hörn. (a) 2 jó drb.
Cytherea Pedemontana Ag? (a) 1 töred. lenyomat.
Isocardia cor L. 1 jó péld. és több töred.
Cardium cfr. *Turonicum* Mey. (a) sok köbele.
Lucina *Dujardini* Desh. (a) 1 jó péld.
 „ *columbella* Lam. (a) 1 öszszelapított péld.
 „ *reticulata* Poli (a) 1 szép félteknő.
Leda fragilis Chemn. (a) 1 jó félteknő.
Pectunculus pilosus L. (a) sok jó péld.
 „ *obtusatus* Partsch. (a) 1 jó péld.
Area barbata L. (a) 1 tör. darab.
 „ *clathrata* DeFr. (a) 5 jó péld.
Lithodomus Avitensis Mey (b) sok jó péld.
Pecten cfr. *Makine* Dub. (a) töredékek.
 „ cfr. *Reussi* Hörn (a) töredékek.
Ostrea Cochlear Poli. (a) számos péld.

Karlábu puhányok (Brachyopoda):

Terebratula grandis Blum. (a) 4 töred. péld.

Mohóczok (Bryozoa).

- Cellepora coronopus* Lam. (a) gyakori.
Eschara cervicornis Lam. (a) gyakori.
Lepralia sp. (a) ritkább.

Csöves férgek (Vermes Tubicolae).

- Serpula corrugata* Goldf. (a és b) gyakori.
 „ *Humulus* Münst (a és b) gyakori.
Tüskönczőknek (*Echinides*) tüskéi, táblácskái és rágóműszereinek (*Laterna Aristotelis*) darabjai, és egy apró kopott *Echinus* sp. váza is Korallokból: *Nullipora ramosissima* Ung. minden kövület közt a leggyakrabban fordul elő.

Növényekből: *Pinites Kotschyanus* Ung. szemült toboza 1 példányban van képviselve.

Ezen kövületek alig egy néhány fajuk kivételével mind olyanok, melyek Erdélynek két fő lelhelyéről, Lapugyról és Bujtúrról is megvannak, tisztán tengeri és pedig partközeli üledékre utalnak, s kétségtelenül a neogen képlet második mediterrani emeletére jellemzők, Ezen korban tehát az erdélyi medencének nemcsak délnyugoti (Lapugy, Bujtur), de északi széléhez közel is voltak egyes védett öblök, melyekben a tengeri állatok legkülönbözőbb

alakjai gazdagon tenyészték, de részben talán a hullámok által ide is sodortattak (p. o. *Terebratula grandis*). Igen valószínű, hogy a hol enynyi faj található, mint a menyinyit ezúttal kimutattam, ott még sokkal több is akad még, csak legyen, a ki kizsákmányolja a gazdag lelhelyet. Ha szerit tehetem, magam szándékozom a nyár folytában oda rándulni s reményilem, hegy még sok ujat fogok találhatni; a miről annak idejében szintén jelenteni fognék.

Közlemények

a kolozsvári m. kir. tud. egyetem vegytani intézetéből.

Közli dr. Fleischer Antal, vegyészettanár.

IV. A cyansav vegyületekről.

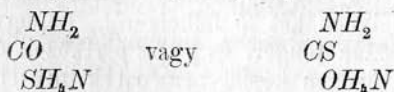
A mostan uralkodó elméleti nézetek szerint a cyansav-vegyületek két sorozatának kellene létezni és pedig a következő általános képlettel bírók $CNOM^I$, a valódi cyansav sók, és $CONM^I$ összetételűek az isocyansav vegyületek. Eddigélé tudvalevőleg e sorozatok csak egyike ismeretes, de hogy az minő alkattal bír, az kiderítve nincs. Egy némely buvár által az ismeretes cyansav sók az első, mások szerint a második általános képlettel bírnak; csak is a cyansav esterek ismeretesek mindkét sorozatban.

Okoskodások, melyek ez irányban tétettek, nézetem szerint minden kísérleti alapot nélkülöznek. Csak mellékesen akarnám itt fölemlíteni, hogy a legujabb időben többek között Nencki ur közölte nézetét a cyansav alkata fölött egyszersmind a di- és persulfocyansav alkata fölött is nyilatkozván. Mindkét következtetése ellen azon kifogásom van, hogy semminemű direct kísérletre azokat nem alapítá, sőt utóbbi nézete nem is új, a menyinyiben Glutz régebben ugyanazon képleteket állította föl.

Kétségkívül igen érdekes, sőt elméleti tekintetben föltötte fontos volna, ha sikerülne a cyansav vegyületek alkatára vonatkozó meggyőző erejű kísérleti bizonyítékokat szerezní és eshetőleg a második sorozatot fölfedezni.

A következőkben kívánnám idevonatkozó kísérleteimet röviden öszszevonni, hiszem, hogy ezen közlés által is sikerült már némi világot vetni ezen sötét problémára.

Az ugynevezett oxysulfocarbaminsavas ammonium tudvalevőleg két képlet által fejezhető ki, és pedig:

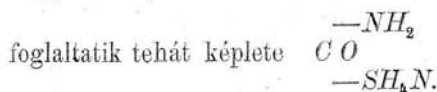
Azon só, mely a szénélegkéneg és ammoniak öszszejevetelénél képződik, az első képlettel bír.

Berthelot és Kretzschmar urak, kik ezen sóból kénhydrogen elvonása által, huyganyt állítottak elő, oly kémhatásokat alkalmaz-

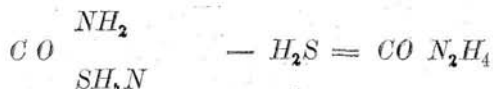
tak, melyek több okokból bizonyító erővel előttem nem bírtak; azért már négy év előtt Dr. Steiner Antal barátommal tettem ez irányban kísérleteket, melyek folytán sokkal simább uton kaptunk huyagyant.

De csakis a legutóbbi napokban sikerült, nevezett ammon. só kéntelenítése által higanyéleggel, alacsony hőmérséknel az elméleti mennyiség közel 80%-át a huyagyanyból, nyerni, mely utóbbi 130° olvad és a közönséges huyagyany öszszes kémhatásait mutatja.

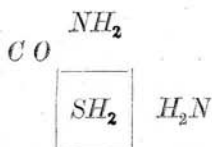
E folytán tökéletesen följogosítva érzem magam kimondani, hogy az oxysulfocarbaminsavas ammoniumban a carbonyl CO gyök

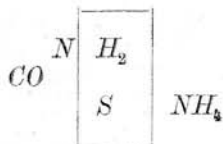
A huyagyany képződésénél tehát az utóbbi só a kénhydrogen elemeit vesztí el, mert:

A mi már most ezen vegyfolyamat mechanizmusát illeti, a priori két eset volna lehetséges. Vagy az ammonium szolgáltatja a két parány könenyt, mint a berekesztett elemek mutatják:

vagy pedig az amid paránycsoport szolgáltatja a könenyeket.

A kísérletnek kellett döntení a két eset között. Ha az első a helyes, akkor a kéntelenített folyadék már huyagyant kell hogy tartalmazzon, míg a második esetben előbb egy cyan-savas ammoniumnak kell képződni, mely azon képességgel bír, hogy huyagyanyá alakul át.

Az oxysulfocarbaminsavas ammon kéntelenített folyadéka, egy ammon sőt tartalmaz, mely savakkal pezseg, ezüst, olom és más sókkal dus csapadékot ad, melyek légenyrtartalmuk és könenymentesek. Ezen ammoniumsó már most, mely bepárologtatva huyagyant ad, nem lehet más, mint cyan-savas ammon és

pedig az iso-sorozathoz tartozó $CONH_4N$. A belőle előállítható többi sók a következő általános képlettel bírnak $CONM$.¹

Mielőtt ezen eredményeket a nyilvánosság elé hoztam, szükségesnek tartottam legalább egy pár sóra nézve elemzési adatokkal e nézetemet erősíteni.

E z ü s t s ó.

Az ammonsóból kicsapás által $AgNO_3$ -el állítottatott elő fehér színű és színét a világosságon változtatja. A száraz só hevítve sötét színű lesz és sajátságos perczegést hallat, a fujtató előtt erősen izzítva fém ezüst marad vissza. Híg légeny-savban pezsgéssel oldódik fel már hidegen is, az özszes C szénsav alakjában eltávozik és a N ammoniak-só alakjában marad vissza.

	talált		számolt
Ag	$= 71,35$	—	72
C	$= 7,27$	7,48	8
N	$= 9,55$	—	9,33
H	$= 0,16$	—	0.

Ó l o m s ó.

Előállítottatott mint az előbbi, fehér csapadék, nem látszik jegyeznesnek lenni.

Pb	$= 72,19$	—	71,13
------	-----------	---	-------

Ha már most megjegyezném, hogy az ammon só kéntelenítésénél, valamely más test is látszik kis mennyiségben képződni, hogy tehát a nyert sók nem tökéletesen tiszták: ugy a mutatkozó elemzési különbségek is tökéletesen kimagyaráztatnak. Alig fog komolyabb nehézségekkel járni fractionált kicsapás által legalább az ezüst és ólom sókat tökéletes tisztán előállítani. Az égvények és égvényes földek, nem képeznek csapadékot, mindazonáltal a következőkép fogom megkísérteni azok iso-cyansav vegyületeit előállítani. Az oxy-sulfo-carbaminsavas ammoniumból sikerült a kaliumsót tökéletes tisztán előállítani; ez is kénteleníthető higanyéleg által, habár itt is talán még érezhetőbben képződik azon másik test.

Azt hiszem tehát, hogy egészen jogosultan állíthatom, miszerint oxy-sulfo-carbaminsavas ammonból alacsony hőmérsékelnél és közelítőleg elméleti mennyiségben nyert cyansav vegyület az iso cyansav sorozathoz $CONM$ tartozik. Támogatatik e nézet oly körülmények által, alacsony hőmérsék nagy mennyiségű termény, melyek mellett legalább ez idő szerint, áthelyezkedéseket a parány közt, nem tételezünk fel.

Egyelőre nem akarnék nyilatkozni a fölött, vajjon az új vegyület a régen ismerttel azonos-e, vagy csak isomer. Ezen kérdés eldöntésére szükséges fog lenni a két sorozat sóinak beható, összehasonlító tanulmányozása. Mindazonáltal nem akarnám elhall-

gatni, hogy míg a régi cyansav vegyületek rézzel barna-zöld csapadékot adnak, addig az én vegyületem réz-sókkal világos zöldes-kék csapadékot ad.

Az iso cyansav sók előállítása és tanulmányozásán kívül, különösen a valódi cyansav-vegyületekével szándékozom foglalkozni, mely ezélra a *CNHO*, *CNCl* stb. behatásait fogom, különös tekintettel a legkülönbözőbb viszonyokra vizsgálni.

Ezen kísérletek természetesen kényszerítenék, megfelelőket a kéncyan vegyületekre is megkísérteni. Már rég óta sikerült sulfo carbaminsavas ammott előállítanom tökéletesen tisztán, a különben képződő trisulfo carbonsavas ammonon kívül.

Ebből az égvény-sókat is előállítottam; mindezeknek kéntele- nitése igen könnyen eszközölhető. Szándékom ezen rhodan vegyü- leteket, melyek kétségkívül a következő általános képlettel bírnak *CSNM*, a valódi, *CN* vegyületek segélyével előállított sulfocyan ve- gyületekkel összehasonlítani.

Solymosi Lajos ur a sulfo és oxy-sulfo-carbaminsavas vegyü- leteket tanulmányozza.

Az erd. muzeum-egylet közgyűlése Márczius 6-kán.

a) Elnöki megnyitó Nagy Péter alelnöktől.

Tisztelt közgyűlés.

Szeretve tisztelt elnökünket gyöngéledő egészsége gátolván ez előtte kedves kötelesség teljesítésében, részemre jutott az a szerencse, hogy e közgyűlésre megjelent tisztelt tagtársakat üdvözljem és muzeum-egyletünk iránti érdekeltségökért meleg köszönetemet nyilvánítsam.

A közgyűlések mindig jelentékeny mozzanatok az egyletek éle- tében; mert ezek szabják meg a társulat ügyei vezetésének irányel- veit és ezeknek számol le a kormányzással megbízott testület minden eljárásairól, várva a helyeslő vagy kárhóztató ítéletet. Ez az utóbbi — értem a kárhóztató ítéletet — napjainkban nem ritkaság, sőt na- gyon sok egylet közgyűlését ez teszi közérdékűvé, mint — bocsánat a hasonlatért — a terhes beteg szobáját, a felette tanácskozó orvo- sok gyűlhelyévé; hol aztán a különböző nézetek, rendszerek sokszor élénk surlódásának, nem ritkán a szándoklittal épen ellenkező az ered- ménye. Muzeum-egyletünk közgyűlésének — hál' istennek — ez az ok nem kölcsönözhet érdekeltséget, mert egyletünk bár zajtalanul, de folytonos munkássággal halad kitűzött célja felé; ügyei rendben van- nak, választmánya és tisztviselői emelt fővel néznek a közgyűlés ité- lete elé. A felolvasandó ugy hivatalos, mint közgyűlésileg kiküldött bizottsági jelentésekből ki fog tűnni, hogy nemcsak gyűjteményeink

minden ágai tekintélyes gyarapodásnak örvendenek, hanem pénztárunk is rendben van, sőt alaptőkénkben is mutatkozik némi növekedés. Ne tekintse ezt a t. közgyűlés a választmány részéről maga számára készített babékoszorúnak, hanem vegye annak, a mi voltaképen: egyenes és őszinte leszámolásnak az egylet ügyei állásáról s ha mindezért valakit vagy valakiket megillet némi elismerés, abban bizonyára más nem osztozhatik, az egylet buzgó tisztviselőin kívül, a kik idejüket, tehetségeiket egész önmegadással szentelték muzeumunknak.

De ezért t. közgyűlés! még koránt se mondhatjuk, hogy célzt értünk volna; célunk, ez országrész multjának, jelenének, természeti és műkincseinek ismertetésére vezető adatok és anyagok gyűjtése, kelendő rendezése, még nagyon messze áll előttünk, ugy, hogy az utánunk következő nemzedékeknek is bőven kijutand részök e munkából, melyet mi — ugyszólva — csak megkezdtünk. S ha e kezdeményezés helyes, korszerű, ez országrész ugy tudományos, mint közmívelődésére lényegesen szüksége volt annak idejében; ha hazánkfiak a legszomorubb napokban ez egylet megteremtésével készségesen hozták áldozataikat a haza oltárára: nem szabad abban kételkednünk, hogy az élet küzdteréről lelépőfélben levő ősalapítók utódai, elődeik munkájába állva, a kezdet nehézségein tullévő és hivatásának megfelelő egyletet fen fogják tartani s kellőleg gyámolitni. Ezzel muzeum-egyletünk közgyűlését megnyitottnak nyilvánítom.

b) Titkári jelentés:

Tisztelt közgyűlés!

A mióta egyletünk az első alakulás munkáján és a minden kezdeményezéssel járó nehézségeken túl van, az a feltűnő jelenség állott be, hogy noha folytonosan és lankadatlanul működik szabályszerű feladata, a muzeum létesítése és gyarapítása teljesítésében, az egész testület vezérszerve, az igazgató választmány a titkár által előterjesztendő évi jelentése mind soványabbá lesz, holott tezmészetszerűen fokozódnia kellett a munkának. Mert, ha eleintén a szervezés, a szerzés és rendezés követelte magának tevekenységünk túlnyomó részét, egyfelől e munkák olyanok, a melyek nem fogynak mennyiségileg az által, hogy egy része már megtörtént; másfelől, ha bizonyos teendőik megszűnnek is, helyökbe lépnek mások, a gyűjtött anyag feldolgozása és ismertetése körül, a melyek mennyiségileg nem kisebbek, minőségileg nem könnyebbek, fontosságra nézve pedig annál nevezetesebbek, minthogy valódi becsét a gyűjtött anyag csak általok nyeri meg. Ámde a dolog természetében fekszik, hogy e munkák megtételéhez az igazgató választmány nem járulhat egyébbel, mint a kellő munkaerő beállításával és a szükséges költségek utalványozásával a közgyűlésileg megállapított utasítások és költségvetések keretén belől.

Ezelőtt egynehány évvel a muzeum akkori igazgatója, mint a természettudományi gyűjtemények őre, egy vita alkalmával éppen a közgyűlésen egy szót mondott ki, a mely noha akkor talán éppen csak a kimondás mikéntjeért némi visszatetszést okozott, alapjában mégis tökéletesen igaz volt. Azt mondta, hogy ahhoz a mit a gyűjteményben tenni kell, 3 egyedül többet ért, mint az egész választmány. A választmányban, mint testületben kétségen kívül ülhetnek egyes szakértők, sőt ülhetnek esetleg olyanok is, a kik talán a tudomány egyes ágaiban még jártasabbak mint valamely gyűjtemény őre; de azért éppen mint testület nem elegendhetik a választmány a gyűjtemény kezelésének részletes teendőibe. Ezeket természetszerűen a gyűjteményről és kezeléséről felelős őrre kell bízni, és éppen azért nem a választmány, hanem a kezelő őr hivatása és feladata erről jelentést tenni a tisztelt közgyűlésnek. A választmány jelentésének az igazgatásra, kezelésre és ellenőrködésre kell szorítkoznia.

Az igazgatás körében az első és főszerepet viszi a pénz.

A tisztelt közgyűlés kezében levő nyomtatott kimutatásból és a pentárnok előterjesztendő részletes jelentéséből, valamint a tavalyi közgyűlésből kiküldött pénztárvizsgáló bizottság előterjesztéséből, azt fogja tapasztalni a tisztelt közgyűlés, hogy az eltelt év az egylet pénzügyeire nézve szerencsés év volt. A költségvetésben megszabott határokat a költsékezés egyik ágában sem léptük át, sőt a szükséges költségek fedezésén kívül még arra is volt mód, hogy a múlt években az alaptőkéből előlegezett összegeket egészen megtéríthettük, és ennél fogva már 1875 végén az alaptőke tökéletesen ki volt egészítve.

Feltűnhetik, hogy az egyes gyűjtemények gyarapítására kivetett összegek nem keltek el egészen, és felmerülhet az a kérdés, ha vajjon a feltett átalányok nem igen nagyok-é? Igaz, a választmány a költségvetés készítésekor mindig igyekszik mentől többet juttatni a gyűjteményeknek; de azért, ha ez átalányokból az év végén valami fenmarad, annak, bármily furcsán hangzik is, nem az az oka, hogy az átalány igen nagy, hanem ellenkezőleg, azért marad meg, mert nincs elég. Nincs pedig elég három szempontból.

Először nincs elég helyiség. A gyűjteményeink számára ma rendelkezésünkre álló helyiségek, igaz, akkorák, a mekkorákról abban az időben, melyben egy muzeumi helyiség magunk erején szerzése felett tanácskoztunk, még legvérmesebb reményeinkben se mertünk álmadozni; de gyűjteményeink is akkorára nőttek, hogy túlszárnyalták legmerészebb számításainkat. A helyiségek tehát szűkek. Apró tárgyakat kétségen kívül még lehet férköztetni; terjedelmes, nagy tárgyak számára nincs helyünk.

Másodszor nincs elég személyzetünk. Evvel azt akarjuk mondani, hogy személyzetünk nem elégséges a folytonos munkálkodásra és sikerére okvetlenül szükséges, de mégis egymást merőben kizáró kétféle működésre. Minden muzeumnak lenni kell helyt ülő és a gyűjteményekben foglalkozó, de lenni kell mozgó, folytonosan útaz-

gató és a külvilággal folytonosan érintkező közegeinek. Az előbbieken nem szenvedünk hiányt; az utóbbiakkal alig rendelkezünk. Sok a gyűjtő és azé az elsőség, a ki előbb jár. Fájdalom mi sokszor elkésünk

Harmadszor nincs elég pénzünk. Teljes gyűjtemény egyáltalában nem létezik, de tény az, hogy mentől több anyag van már egy gyűjteményben felhalmozva, annál bajosabb és költségesebb a még hiányzó tárgyak beszerzése; mert vagy nagyon ritkák, vagy nagyon drágák. Már mi körülbelől ott állunk, hogy a mi gyűjteményeink kiegészítésére még kell, többnyire vagy az egyik vagy a másik osztályba tartozik, úgy hogy azokkal az összegekkel, a melyek rendelkezésünkre állanak, úgy vagyunk, hogy azt, a mit szerezni ohajtunk, nem bírjuk megvenni; a mit meg tudunk szerezni, arra nem kell anynyi, a mennyi van. Ezért történt, hogy az igazgató választmány az idei költségvetésben a gyűjtemények gyarapítására szánt átalányokat mind felebb emelte.

Gyűjteményeink jelen állapotának képét fel fogják tüntetni az előterjesztendő egyes jelentések. Itt csak annyit kell megemlíteni, hogy a gyűjtemények leltár szerinti számbavétele iránt az igazgató választmány már az első intézkedést megtette, bizottságot küldvén ki legelőbb is az ásvány- és földtani gyűjtemény számbavételére. A gyűjtemény terjedelménél fogva e bizottságnak, ha lelkiismeretesen akar eljárni, sok idő kell, a míg munkáját bevégez.

Az igazgatás és kezelés teendői elintézésére az igazgató választmány a lefolyt 1875. évben 13 ülést tartott, a melyek jegyzőkönyvei 152 határozatot mutatnak fel: az irattár ügydarabjai száma ez évben 95-re megy.

Mint nevezetes mozzanatait az egyleti működésnek kiválóan ki kell emelni azon kívül, a mi a mult közgyűlésen már érintve volt, t. i. hogy az egylet képviselőt küldött a leydeni egyetem háromszázados örömnepére, még a következőket:

Az aprilisi ülésen a jegyzőkönyv 55 száma alatt elhatározta az egylet választmánya, hogy a folyó év nyarán Budapesten tartandó anthropologiai congressusra képviselőt küld és gyűjteményeiből a történelem előtti darabok legérdekesebjeit kiállítja.

Ugyanakkor a helybeli hadparancsnokság megkereste a választmányt, engedje meg egy e végre kiküldött tisztnek, hogy az egylet kéziratárában hadtörténelmi adatok után kutasson; az engedélyt a jk. 56 száma alatt megadta.

A májusi ülés jk. 68 számú határozatával a választmány a magyar tud. akademia megkeresésére kiadta néhai Toldy Ferencnek a muzeum kézirattárából Szamosközy művének itt őrzött kézirati példányát.

Ugyanekkor 70 sz. alatt a helybeli nőtanító-képezdének az egyleti gyűjtemény feles példányaiból összeállítandó ásványgyűjtemény ingyen átengedését rendelte el.

Hasonlag az ásványgyűjtemény gyarapítására ugyanekkor 71 sz. alatt megkötött egy mindkét félre nézve előnyös cserét a m. kir. földtani intézettel: és elhatározta az erdélyi foraminiferák Neugeboren által összeállítandó gyűjteményének megvételét.

A júniusi gyűlésen 79 és 80 számok alatt régészeti ásatások iránt intézkedett a választmány, a melyekről a régiség és eremtárra vonatkozó jelentés fog bővebben szólni; ugyanakkor 89 szám alatt egy pillangó-gyűjtemény megvételét határozta el, a melylyel Gráczból megkínálták az együletet, és a mely a muzeum már ezelőtt is jelentékeny entomológiai gyűjteményét igen szépen gyarapította.

Az egyület azonkívül még a magyar orvosok és természetvizsgálók vándorgyűlésére is küldött képviselőket, és jelenleg ismét gyűjtemény megszerzése iránt folynak az alkudozások t. i. a Spindler-és Reinbold-féle ásvány-gyűjteményekre nézve. Az egyezés már annyira haladott, hogy már ma a választmány felhatalmazást kérhet a t. közgyűléstől a vásár végleges megejtésére.

A tudományos czélokra törekvő működést nem lehet a mesterember munkájával egybehasonlítni, és ha tekintetbe vesszük a kettő közt létező különbséget, meg lehetünk elégedve avval, a mi e tekintetben nálunk egy rövid év alatt történt.

Az igazgató választmány évi jelentése, a melyet a közgyűlésnek bemutat, mindig egy darab önéletrajz, és minthogy az életrajznak csak úgy lehet becsé, ha hű, és a tényállásnak megfelel, itt is kötelessége az igazgató választmánynak elmondani mindent, a mi az együleti élet történelmére vonatkozik, kitüntetni mindent, a mi az élet fejlődésében, folyásában és hullámzásában jellemző mozzanat. Hogy az ide vonatkozó körülmények közt egyik legfontosabb és legéletbevágóbb ez a viszony, a melyben az egyület áll a külvilághoz általában és különösen a tudománnyal foglalkozó külvilággal, különös figyelmeztetés nélkül is szembeötlő. Legyen szabad itt, e jelentés keretéhez mért rövidséggel ecsetelni az egyület helyzetét e tekintetben, és jelezni az igazgató választmány álláspontját.

Erre a jelen pillanatban különösen azért van nagy szükség, mivel e tekintetben a vélemények és nézetek nagyon különbözők, az együletnek pedig életbevágó érdeke, hogy a hazai közönség tényleges adatok alapján tájékozhasza magát az iránt, hogy mivé vált és válhatik még az a határozatlan valami, a mit a hazafiak áldozatkész-sége annak idején „Muzeum-egylet“ czíme alatt létesített. E tájékoztatást legjobban adhatja meg egy rövid visszapillantás a multra, mert csak ebből indulva érthetjük meg a jelent és tehetjük meg jövőre azt, a mi helyes és czélszerű.

A muzeum-egylet életében egy válságos időnek megyünk elébe. Visszapillantásunk tehát számot kell hogy vessen mindennel, a mi tekintetbe jöhet e válság elhárítására irányuló intézkedéseknél.

Mindenek előtt tisztába kell jönnünk a kiinduló pontul felveendő alaptényekre nézve; és itt a legelső, a mit tényleges adatok alapján meg kell állapítanunk az, hogy mi végre és mi módon alakult a muzeum-egylet.

A célzt az egylet alapszabályai világosan és szabatosan körülírva így határozzák meg: „1 §. A múzeum-egylet célja, Kolozsvárt egy országos muzeumot állítani és állandóul megalapítani;“ továbbá „4. §. Az egylet a muzeum által igyekszik a hazai tudományos törekvéseket előmozdítani, a tudománykedvelőknek tért nyitni, a tanulni akaróknak segéd eszközöket nyújtani: Ugyanazért a fenn (3. §.) elősorolt intézeteket meghatározott időben szabályszerű használatra mindenkinék díjmentesen megnyitja;“ és végre „6. §. A muzeummal kapcsolatban a honismeret és az erre vonatkozó tudományok iránti kedv élesztésére munkál az egylet az által, hogy: a) Azon választmányi üléseken kívül, melyekben a muzeum anyagi ügyeit intézi, tartani fog oly választmányi üléseket is, melyeknek tárgyai lesznek főleg a honismeretre vonatkozó tudományos előadások és felolvasások; b) Működéseinek eredményeit havi akár kötetlen füzetekben vagy évkönyvekben közzé teszi; c) Mihelyt anyagi ereje engedi, honismeretre vonatkozó tudományos pályakérdéseket tűz ki; honismeretet terjesztő tudományos munkák kiadását segíti; tagjainak a honismeret érdekében, akár az egylet megbízása következtében tett buvárlatait díjazza.“

Elég tisztán, elég szabatosan meghatározott cél! És ha visszapillantunk az egylet tizenhat évi működésére, egész nyugodt öntudattal mondhatjuk, hogy a mit az egylet ez idő alatt tett, mind e célra irányult; önérettel még többet is mondhatunk: nem mulasztottunk el semmit, a mit e cél elérésére tenni módunk és alkalmunk volt. Ha pedig a jelen pillanatban körülnézünk e hazában, sőt e haza határain túl is észlelünk, bátran kimondhatjuk azt is, hogy az e célra törekvés se nálunk se egyebütt feleslegessé nem vált és nem is válhatik, sőt mentől több tudományos intézet keletkezik valamely országban, legyen az bár fensőbb vagy alsóbb tanintézet, tudós társaság vagy tudományal foglalkozó magánegylet: annál inkább van szükség muzeumokra, a melyekre a tudományos intézetek és egyletek nem csak támaszkodnak, hanem a melyek sok esetben e tudományos intézetek keletkezését előmozdítják, sőt valóságos alapokaivá válnak ily intézetek létesülésének. Hiszen a mi saját hazai történelmünk nyújtja erre a legkézzelfoghatóbb bizonyítékokat. A magyar tud. Akadémia felállításának egyik lényeges indoka volt, a már létezett nemzeti muzeum tudományos kincsei feldolgozása; a kolozsvári tudomány-egyetem felállítását segítette és támogatta éppen a mi muzeumunk is; viszont látjuk, hogy országszerte, a mint a kormány egymásután létesíti a tanintézeteket, csaknem párhuzamosan velök keletkeznek mindenütt a vidéki régészeti és muzeum-egyletek. Oly szükségképpi kísérője az egyik a másiknak, hogy nem hogy az egyik létrejötte feleslegessé tenné a másikat, hanem ellenkezőleg életre idézi, a hol még nem léteznek.

Ha hazánk ma oly állapotban volna, hogy minden tudományos törekvésnek kijuttathatná hivatalból a szükséges anyagi támogatást és a még szükségesebb erkölcsi és szellemi ápolást; talán lehetne

arról szó, hogy hasonló célra alakult magántársulatokra nincs szükség. Ám csak úgy lehetne akkor is, ha szemet hunynánk annak a tagadhatatlan lénynek, hogy előhaladottabb és gazdagabb országokban, a hol kormány és törvényhozás annyit tesznek a tudományért és ápolóiért, hogy mi csak méltó irigykedéssel tekinthetjük az ottani állapotokat; ott sem váltak feleslegessé az ily társulatok és intézetek a milyen a mi muzeum-egyletünk és muzeumunk. Természetesen: hiszen az állam és a kormány nem tehet meg mindenütt, mindent.

Lássuk már most, mi módon alakult a muzeum-egylet.

A kitűzött feladat természetéből folyt, hogy az alakuló egyletnek mindenek előtt pénzre volt szüksége, és hogy ennek következtében, a mint hogy más egyletek alakulásakor se történik különben, a rendes tagság legfőbb alapfeltételeként az alapszabály a pénzbeli fizetést akár alapítvány akár évi járulék akár értékes gyűjteményi tárgyakban tünteti fel. Az akkor létezett politikai viszonyok rendkívül kedveztek az egylet létrejöttének; tag és adomány anynyi gyűlt, hogy noha a tett ígéretes tetemes része nem teljesült, a muzeum-egylet ma nem csak gyűjteményeiben bir nagy értéket, hanem tekintélyes alaptőkével is rendelkezik, a mely évenként a 10000 frtot valamivel meghaladó évi jövedelmet biztosít az egyletnek. Mindazonáltal nem érezhette magát az egylet biztosítottnak. Egyik főbaj volt a hajlék nem léte; bár mi módon igyekezett is az egylet módját találni az állandó helyiség biztosításának, mindenképpen azt kockáztatta volna, hogy a helyiség megszerzése megemészti az alaptőke nagyobb részét, és a választás a között volt, hogy legyen-e muzeum hajlék nélkül, vagy muzeum-épület muzeum nélkül; így is évenként tetemes házbért fizetett az egylet, a melynek összegét jobban szerette volna más célra fordítani, és a mely igen is jól elfért volna a gyűjtemények átalányaiban. De ez csak anyagi baj volt, és ezért tűrhető.

Nagyobb baj volt az egylet alakulása módjából és körülményeiből származott az a viszony, a melynél fogva az egylet nem tehette tagjainak szoros kötelességévé a tevőleges és productiv tudományos munkát, a melyet már természeténél fogva még a szoros értelemben vett szaktudásra se lehet kimért adagokban rá róni. Így történt, hogy noha az egylet megindította évkönyveit és más kiadványait, a közre működő tagok száma, és annál fogva a felmutatott irodalmi munka mennyisége aránylag csekély volt. noha minőségileg nincs okunk évkönyveink tartalmát kicsinyelni. Ehhez járult még az is, hogy az egylettagok tulnyomó sokasága az ország minden vidékein szétszórva és távol laktak, a minek következtében közvetlenül nem vehettek részt az egylet működésében, az egyletnek pedig a velők való érintkezést felette nehezítette az a körülmény, hogy soknak lakhelye, sőt némelynek kiléte is ismeretlen volt. Az első felhevülés leghűlése és a politikai viszonyok megváltozása a nagy közönség figyelmét más irányokba vonta el, az általános pénzügyi viszonyok se ma-

radtak befolyás nélkül; szóval mind ennek következménye az lett, hogy még az első tíz év alatt is, a melyre az először csatlakozott részvényes tagok kötelezték volt magokat; részint a halál, részint az országból való eltávozás, részint más sajnós körülmények következtében a részvényes tagok tetemes száma már csak névleg tartozott az egylethez, egy második tetemes rész a tíz év elteltével kilépett, az ifjabb nemzedék nem igen csatlakozott; úgy hogy az egylet részvényes tagjaiban erősen megfogyatkozott; az igazgató és alapító tagok megmaradtak ugyan, a menyinyiben még életben voltak; de részint távol létők miatt, részint hivatásuk teendőivel levén elfoglalva nagyon kevés részt vettek az egylet működésében. Sőt, a mi az egyletnek egy tekintetben szerencséje volt, más tekintetben kárt okozott: azt mondták sokan, a muzeum ügyei vezetése oly jó kezekbe van letéve, hogy reánk és a mi közreműködésünkre ott szükség nincs.

Ebben az állapotban találta a muzeum-egyletet és a muzeumot a tudomány-egyetem megnyílása.

Ha nem is jó vala létre a szerződés a kormányval, két örvendetes reményt minden esetre táplálhatott az egylet; egyfelől azt, hogy az egyetem tanárai és hallgatói sietni fognak a magok tudományos törekvéseire felhasználni azt az anyagot és azokat a segéd-eszközöket, a melyeket a muzeum gyűjteményei nyújthattak; másfelől azt, hogy az egyetem tanári testülete, tömegesen csatlakozván az egylethez, éppen azokat a tudományos munkaerőket fogják nyújtani, a melyek addig hiányoztak, annyival is inkább, mert fel lehetett tenni, hogy egy tudományos egylet működésében való szorgalmas és buzgó részvét sok tekintetben azokért a társadalmi nélkülözésekért is nyújthat kárpótlást, a melyeket az idegen városba származott ember mindig érez, és különösen akkor érez leginkább, ha ez ismeretlen város kisebb, mint az, a melyben ezelőtt élt. Az első remény beteljesedett. A kormányval kötött szerződés alapján a muzeum gyűjteményei ma az egyetem tudományos czéljainak szolgálnak, és annyira szabad rendelkezése alatt vannak az illetőknek, hogy csak magoknak tulajdoníthatnák, ha nem vennék anyyi hasznukat, a menyinyit vehetik. A második remény csaknem egészen meghiusult. Nem lehet feladatunk e minden esetre feltűnő jelenségnek okait fűrkészni; bé kell érnünk annak a ténynek a megállapításával, hogy az egylet részéről semmi sem történt, a mi e távol maradás alapos indokál szolgált volna.

Azonban a kormányval kötött szerződés tetemesen javította az egylet anyagi helyzetét. Nem csak hajlékot biztosított legalább egyelőre 50 évre, hanem tekintélyes évi járulékkal is gyarapította az egylet jövedelmét, úgy hogy ma az egylet plus minus tizenhatezer forint évi jövedelemmel rendelkezik.

Ám e fényes fémernek is megvan a maga hátlapja. A hazai közönség ennek következtében azt kezdte magával elhitetni, hogy már most a muzeum jövője biztosítva van, nincs többé szüksége

anyagi támogatásra. Ennek az lett a következménye, hogy a részvényes tagok tömegesen viszsza vonultak, újabbak nem csatlakoznak, az alapítók és igazgatók száma a természet törvénye kérelhetetlen következetességénél fogva évről évre apad, új alapítványok nem fordulnak elő, s így hová tovább mind gyorsabb léptekkel haladunk a felé a pont felé, a mikor lesz muzeum, lesz e muzeumnak szép alaptőkéje, de nem lesz egylet, a mely mint érdekelt tulajdonos az intézetet fentartsa és gyarapítsa.

A jövő eshetőségei közt még az is ott van, hogy a muzeum ismét önálló lesz, és ekkor ismét előáll a hajlékról való gondoskodás szükségessége; de ha ezt ki is hagynók a számításból, maga a gyűjtemények folytonos gyarapodása neveli az intézet szükségait. A mely jövedelem még ma gazdagnak látszik, rövid idő múlva már szűkké, elégtelenné válhatik; maga a fentartás napról napra több munkát több költséget vesz igénybe. Semmi körülmény közt sem hithetjük el tehát magunkkal, hogy elégünk van, hogy további pártolásra nincs szükség. Ime, tisztelt közgyűlés, ott vagyunk, a honnan kiindultunk: nincs elég pénzünk, de főleg nincs elég emberünk.

Multhatatlan kötelességévé vált az egyletnek, a maga saját lételetét biztosítani; emberileg szólva, megörökíteni. Az a cél, a melyre az egylet alakult, még nincs elérve és nem is lesz soha úgy elérve, hogy az egylet létezése feleslegessé válhassék. Az egylet szervezetére, működésének mikéntjére nézve lehetnek eltérő nézetek, de az igazgató választmánynak szilárd meggyőződése, hogy az egyletnek léteznie kell. A mit az alapszabály 58. §-ke mond, „az egylet felbomlani nem szándékszik; tagjainak száma megkevesesedhetik, de a megmaradtok mindig kötelesek az intézetet gyarapítani, és a közhaza számára fentartani,“ most is és jövőre is törvény nekünk és az fog maradni. Gondoskodnunk kell róla, hogy az egylet ki ne haljon, sőt hogy tagjainak száma szaporodjék, és ha az igazgató választmány e pillanatban határozott javaslatot nem terjeszt ez iránt a t. közgyűlés eleibe, legalább kifejezést kellett adnia az érzett szükségnek. Legyenek az egylet tagjai és a közönség figyelmeztetve, ériék az ügy, még van rá idő; de már csak azok a veszteségek is, a melyeket a lefolyt évben a halál okozott az egyletnek, eléggé sürgetnek, hogy a megürült helyek bétöltéséről gondoskodjunk.

És itt legyen szabad a kegyelet kötelességét teljesíteni azok iránt a fájdalom, mári csak néhai tagtársaink iránt, a kik, a mennyire tudomásunk terjed, éppen az eltűnt évben távoztak el körünk-ből oda, a honnan visszatérő út nincsen. Kriza János, Fülel István, Folly Mihály, Nagy Ferencz tanár, gr. Bethlen Pálné. Minden egyes név fájdalmasan érintő szomorú jelölője egy megüresedett helynek nem csak a mi egyletünkben, hanem a köz- és társadalmi élet terén is. Az új nemzedékben és a nemzet reproductiv erejében helyezett bizalmunk tiltja általában pótolhatatlan veszteséget említnünk ott, a hol a gondviselés megmászthatatlan végzése szerint szükségképpen mindig „új faj áll a kihalt helyébe“; de ha az örökre élő nemzet, mint

a küzdő hadsereg sorai, az elhullottak tetemin átlép a harez napi rendjére, nekünk a kor- és bajtársaknak mégis pótolhatatlan az elveszett munkatárs, rokon, barát sőt még csak az ismerős is. Nyugodjanak a fáradt munkások! mi pedig tiszteljük drága emléküket és tartzuk fen, példájára és mintájára a serdülő nemzedéknek, a mely csak sirhantjaikat fogja ismerni.

Sziveskedjék a t. közgyűlés már most a részletes jelentéseket meghallgatni, és azután ítéletét kimondani az igazgató választmány utolsó évi sáfárkodására.

Finály.

(Folytatása következik.)

Figyelmeztetés: Az egyetemi félévek új beosztásához képest lapunk megjelenése ideje is már e folyó évben oda fog változni, hogy Augusztus és September hónapok első napjain nem fog lap kijöni, ellenben October 1-én igen. Egyszersmind figyelmeztetjük előfizetőinket, hogy az évkönyv e lappal egyszerre megindult új folyamából eddigelé megjelent a következő öt füzet:

I. szám. Észrevételek Krainer „die ursprüngliche Staatsverfassung seit Ungarns, der Gründung des Königthums, bis zum Jahre 1382“ című munkájára, írta Ladányi Gedeon, Kolozsvárt, 1874.

II. szám. Jelentés, a kolozsvár-kocsárdi vasutvonal építésekor a munkásoknál előfordult megbetegedésekről. Közli Genersikh Antal tanár, Kolozsvár, 1875.

III. szám. „A classica philologia történelme hazánkban“ című mű előzetes ismertetése. Írta: Szamosi János tanár. (Felolvasatott a „Philologiai társaság“ nagy gyűlésén, Budapesten 1875 Aug. 6.) Kolozsvár, 1875.

IV. szám. Nehány földtani kirándulás Erdély déli határ-hegységébe. Írta Z. Knöpfler Gyula, ásvány-földtani tanársegéd, Kolozsvár, 1876.

V. szám. Erdély ősemlős maradványai és az őseberre vonatkozó leletei. A m. földtani társulatnak 1875. Augusztus 14-én Kolozsvárt tartott vidéki gyűlésén előadta Dr. Koch Antal, egyetemi tanár, Kolozsvár, 1876.

E füzetek akár egyenesen a szerkesztőségnél, akár könyvárusi úton Stein János egyll. könyvárus úr útján megrendelhetők Minden füzet külön kapható.